

Sis anys de fosc (1937-1943)

Sígfrid Prim Padró, el soldat
que rebia cartes

Esperança Solans Buil

Sis anys de foscor (1937-1943)

Sígfrid Prim Padró,
el soldat que rebia cartes

COL·LECCIÓ HISTÒRIA I MEMÒRIA

DIRECCIÓ

Vicent Sanz Rozalén. Universitat Jaume I de Castelló

COMITÉ CIENTÍFIC DE LA COL·LECCIÓ

María Pilar Salomón Chéliz (Universidad de Zaragoza)

David Ginard Féron (Universitat de les Illes Balears)

Andreu Mayayo Artal (Universitat de Barcelona)

Toni Morant Ariño (Universitat de València)

Zira Box Varela (Universitat de València)

Antonio Míguez Macho (Universidade de Santiago de Compostela)

Miguel Angel del Arco Blanco (Universidad de Granada)

María Sierra Alonso (Universidad de Sevilla)

Sara Prades Plaza (Universitat de València)

Javier Moreno Luzón (Universidad Complutense de Madrid)

Nicolás Sesma Landrin (Université Grenoble-Alps)

Eduardo González Calleja (Universidad Carlos III)

Rosa Monlleó Peris (Universitat Jaume I)

Anne Walsh (University of Sidney)

Carme Agulló Díaz (Universitat de València)

Leandro Alvarez Rey (Universidad de Sevilla)

Javier Navarro Navarro (Universitat de València)

Hélène Soubeyroux (Université François Rabelais-Tours)

Queralt Solé Barjau (Universitat de Barcelona)

Sis anys de foscor (1937-1943)

Sígfrid Prim Padró,
el soldat que rebia cartes

Esperança Solans Buil

BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT JAUME I. Dades catalogàfiques

Noms: Solans, Esperança, autor | Universitat Jaume I. Publicacions, entitat editora | Universitat de Lleida, entitat editora

Títol: Sis anys de fosc (1937-1943) : Sígfrid Prim Padró, el soldat que rebia cartes / Esperança Solans Buil

Descripció: Castelló de la Plana : Publicacions de la Universitat Jaume I. Servei de Comunicació i Publicacions ; Lleida : Edicions de la Universitat de Lleida, [2025] | Col·lecció: Història i memòria. Testimonis ; 11 | Inclou referències bibliogràfiques

Identificadors: ISBN 978-84-10349-72-8 (UJI : paper) | ISBN 978-84-9144-539-5 (UdL : paper) | ISBN 978-84-10349-73-5 (UJI : pdf) | ISBN 978-84-9144-540-1 (UdL : pdf)

Matèries: Prim Padró, Sígfrid | Espanya – Història -- 1936-1939, Guerra Civil -- Treballs forçats | Espanya – Història -- 1936-1939, Guerra Civil -- Relats personals

Classificació: CDU 929 Prim Padró, Sígfrid | CDU 326.92/.95(460)"1939/55" | CDU 94(460)"1936/39"(093.3) | THEMA NHWR3 3MPBGJ-ES-B

Publicacions de la Universitat Jaume I és una editorial membre de l'UNE, cosa que en garanteix la difusió i comercialització de les obres en els àmbits nacional i internacional. www.une.es.

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat d'excepció prevista per la llei. Dirigiu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar fragments d'aquesta obra.

Director de la col·lecció: Vicent Sanz Rozalén

© Del text: l'autora, 2025

© De les fotografies: Família Prim Ribes, 2025

© Fotografia de coberta: *Sígfrid Prim Padró*, Família Prim Ribes

© D'aquesta edició: Publicacions de la Universitat Jaume I, 2025

Edicions de la Universitat de Lleida, 2025

Coordinació de l'edició: M. Carme Pinyana i Garí

Edició

Publicacions de la Universitat Jaume I
Campus del Riu Sec
12071 Castelló de la Plana
publicacions@uji.es

Edicions de la Universitat de Lleida
C/ Jaume II, 67, baixos
25001 Lleida
edicionsudl@udl.cat

ISBN paper: 978-84-10349-72-8

ISBN paper: 978-84-9144-539-5

ISBN pdf: 978-84-10349-73-5

ISBN pdf: 978-84-9144-540-1

DOI: <http://dx.doi.org/10.6035/HistoriaMemoria.Testimonis.11>

DL CS 184-2025

ÍNDIX

Context històric

PILAR PELEGRÍ TERRADO	9
-----------------------------	---

Introducció	19
-------------------	----

1. 90 anys i una carta (actualment)	23
2. Ribes de Freser (juliol i agost del 37)	26
3. Al servei militar (setembre i octubre del 37)	30
4. L'obús (novembre i desembre del 37)	33
5. Amunt i avall (gener a agost del 38)	38
6. El record dels pares	48
7. Al canal de Montoliu (setembre del 38 a gener del 39)	56
8. La retirada del 39 (febrer a agost del 39)	60
9. La verema a Saint-Apolis (setembre a desembre 1939)	68
10. El túnel de Castillon (gener i febrer del 40)	74
11. Les Ardenes (març a maig del 40)	81
12. Hélène Robin, la madrina	91
13. La segona retirada (maig a juliol del 40)	101
14. A Gèmas (agost i setembre del 40)	115
15. El suport de Mlle Robin (octubre a desembre del 40)	126
16. Les boques del Roine (gener a maig del 41)	142
17. La vaga de fam (juny i juliol del 41)	166
18. Les vacances (juliol i agost del 41)	176
19. Espurnes de llum (setembre del 41)	188
20. Dubtes i neguits (octubre del 41)	200
21. Una altra fugida (octubre del 41)	204
22. Decisions (novembre del 41)	209
23. A Reus (novembre del 41)	214
24. El tíó Ramon (desembre del 41)	227
25. Cartes i paquets (desembre del 41)	238

26. Ca la Teresina (desembre del 41)	246
27. A Cerro Muriano (gener a juliol del 42)	254
28. Un altre any d'embrutiment (juliol a desembre del 42)	273
29. A Maspalomas (gener a abril del 43)	291
30. La tieta Maria (gener a juny del 43)	302
31. Finalment, Lleida (juliol i agost del 43)	317
32. Dolorettes (juliol del 43 a desembre del 44)	334
33. El final de la guerra a França	339
34. Els amics retrobats	356
35. Epíleg	365
Quan vint anys (1937)	368
Annex de documents i fotografies	369
Bibliografia i altres fonts	379

CONTEXT HISTÒRIC

La vida de Sígfrid Prim Padró va quedar marcada per sempre més per una data, la del 2 de novembre de 1937. Data que en els darrers anys ha anat guanyant cada cop més protagonisme a l'hora de commemorar els actes de memòria de la ciutat de Lleida. A mesura que anaven desapareixent els darrers supervivents d'aquell bàrbar bombardeig i el posterior metrallament per part de l'aviació italiana sobre la ciutat, els actes de record s'han incrementat i han passat a ser organitzats també per la societat civil. Però la memòria, perquè tingui algun valor, ha d'anar de bracet amb la història.

Potser, per aquest motiu, l'autora, a més d'associar la memòria de Sígfrid Prim amb el seu moment historicosocial, va creure oportú introduir aquest llibre amb un context històric que permetés situar Sígfrid Prim enmig de les dues guerres que va haver de viure. Primer, com a soldat republicà i posteriorment com a refugiat a França, i més tard encara, com a perdedor del conflicte, la guerra va durar per a ell set anys. Set anys de foscor. Un procés de continuïtat que parteix del fet que la guerra de 1936 s'ha considerat des de ja fa uns anys, com el camp de proves de la Segona Guerra Mundial. En totes dues, el gran enemic a abatre era el feixisme.

El 1936, aquest moviment ideològic, que havia arribat al poder a Itàlia i posteriorment a Alemanya, i pegava amb força a la resta d'Europa es posicionava clarament en el bàndol dels revoltats contra la legalitat de la Segona República per entrar

en guerra a Europa. En l'altre bàndol, el lleial a la República, un altre moviment ideològic, que havia triomfat a la Unió Soviètica feia gairebé vint anys, s'anava situant com a protagonista del conflicte desplaçant anarquistes, pumistes, però també amplis sectors republicans que no combregaven amb les idees estalinistes. La Segona Guerra Mundial s'ha volgut veure com la lluita de la democràcia contra el feixisme i el seu desenllaç va significar el triomf de la primera sobre el segon. Malauradament, a Espanya el resultat no va ser el mateix i el feixisme inicial es va veure obligat a evolucionar per permetre que Espanya, en el context de la guerra freda, es pogués situar en l'escena internacional. Això sí, sense que Espanya pogués gaudir de la democràcia fins gairebé quaranta anys després.

Però feta aquesta introducció, comencem per l'inici de tot plegat. El 18 de juliol de 1936, la República, celebrada amb gran goig per molta gent el 14 d'abril de 1931, rebia el darrer dels atacs per part dels militars que s'havien rebel·lat el dia anterior al Marroc. El dia 19 les forces socials i polítiques d'esquerra, en aquelles zones on el cop d'estat havia fracassat, inicien una revolució que tot fent forta la legalitat republicana, havia d'enfrontar-se amb una guerra, per a la qual la República no estava prou preparada. Lleida va ser una d'aquestes zones. El moviment inicial de requetès, falangistes i joventuts de la CEDA comandats per militars, al cap del qual hi havia Rafael Sanz García, va ser aturat pel moviment obrer que reunia representants de la UGT, la CNT i la Unió Local de Sindicats que va convocar una vaga general per al dilluns 20 de juliol de 1936. Aquell dilluns els carrers es van veure desbordats per obrers, pagesos, dones i nens que amb l'ajut de militars com el tinent coronel Martínez Vallespí o el tinent Montoro van contribuir a desarmar i detenir fàcilment els sollevats. Començaven aleshores uns dies de descontrol i de persecució vers tots aquells que eren sospitosos d'haver participat en l'intent de cop a la ciutat, però també vers l'estament religiós. Tot acompanyat amb la crema i saqueig

de totes les esglésies parroquials de Lleida, exceptuant la de Sant Martí, que seria utilitzada com a magatzem.

Aviat, però, es va fer necessari organitzar la ciutat per a garantir-ne el funcionament i alhora posar en marxa la revolució. Es va prendre la determinació que Lleida es gestionaria de manera assembleària. L'assemblea general va ser constituïda per juntes directives de tots els sindicats de la ciutat, CNT, UGT i Unió Local, a través de les quals actuaven les seves organitzacions polítiques respectives com ara la FAI, EL PSUC i el POUM. L'assemblea general delegava les funcions executives en el Comitè Popular (o de Salut Pública) presidit pel poumista Sebastià Garsaball i del qual depenia la resta de comitès, encarregats de les funcions públiques. Per a impartir la justícia revolucionària es va posar en marxa el Tribunal Popular depenent també de l'assemblea. Aquest primer Tribunal Popular que es va caracteritzar per l'exercici de la violència contra la vida humana, les famoses «saques» públiques, va actuar fins a finals de setembre. Aquell mateix mes el comitè municipal, format per dos membres de cadascun dels sindicats esmentats i presidit per Fèlix Lorenzo Páramo, de la CNT, va assumir les funcions de l'Ajuntament. Lorenzo seria el primer dels tres alcaldes cenetistes que va tenir la Lleida republicana en aquest període. A ell, el seguien Lluís Capell Piñol (setembre-octubre 1937) i Manuel Magro Merodio, que van haver de gestionar l'arribada de nombrosos refugiats, els bombardejos iniciats el 2 de novembre de 1937 i l'evacuació de la ciutat abans de l'arribada dels sollevats.

Amb la instauració de la vida revolucionària, aviat es van posar en marxa col·lectivititzacions i cooperatives que substituïren la propietat privada. Es van municipalitzar tant els serveis bàsics com els cinemes i teatres, i es pretenia començar a municipalitzar l'habitatge, a la vegada que es feia front a l'atur i als problemes d'una ciutat en guerra.

A partir dels primers mesos de guerra, però sobretot des d'inicis de 1937, s'evidencien les diferències entre els partits que donaven suport al Front Popular. Mentre POUM i CNT apostaven

per aprofitar el conflicte per tirar endavant amb la revolució, el PSUC i Esquerra Republicana preferien mantenir-se al costat de la legalitat republicana i apostar per centrar-se en el conflicte bèl·lic. A conseqüència de la crisi del Govern català, la pressió per apartar el POUM dels llocs de responsabilitat culminà a la ciutat el 16 de febrer de 1937 amb la substitució del comissari d'Ordre Públic, Josep Rodes (POUM), per Francesc Viadiu (ERC). Les diferències polítiques entre els diferents partits van acabar esclatant el maig de 1937. Lleida va viure durant aquella primavera, de nou, jornades molt violentes protagonitzades tant per la Legión Roja comandada pel psuquista comandant Piquer com pels llibertaris liderats per Justiniano Villaverde, comissari polític de Lleida, que pretenia el control del Castell. En aquest clima, té lloc el judici contra els fets de Cervià de les Garrigues on s'havien enfrontat els psuquistes i els pumistes locals. La sentència deixava lliures tots els acusats del PSUC. A poc a poc quedava clara la preeminència d'aquest partit sobre la resta de forces lleials. A més, el 30 d'abril tres homes que sortien de Joventut Republicana són tirotejats amb el resultat de tres morts, entre ells un milicià agressor. El dia 2 de maig es va signar una feble treva per la qual tots es comprometien a retirar els homes armats dels carrers de Lleida. La feblesa dels acords va dur una delegació de les tropes del POUM i la CNT a amenaçar de deixar el front i marxar sobre Lleida. Una setmana després, morien assassinats dos milicians, un del POUM i un de la CNT que complien servei en una gasolinera propera a Lleida. La crisi havia esclatat. La causa calia buscar-la en la municipalització de l'habitatge.

El 16 de maig la premsa informava de la detenció d'Andreu Nin, dirigent del POUM. A finals de juny els locals del partit a Lleida eren clausurats acusats d'espionatge. Alguns dels seus líders perseguits i empresonats. Es posava fi a la revolució iniciada el 19 de juliol de 1936. La guerra continuava ara com una guerra tradicional. La ciutat continuava bategant i aparentava una situació de normalitat mentre anava rebent cada dia més

refugiats, especialment després de la caiguda del front del nord. Començaven a aparèixer problemes de subministrament. Les derrotes militars anaven debilitant el sector lleial. La desconfiança entre els partits i sindicats empitjorava la situació. La proximitat al front d'Aragó obligava a construir hospitals o a habilitar edificis que complissin aquesta funció.

Els dies 12 i 15 d'octubre es produeixen els primers bombardeigs sobre Lleida i, encara que no causen víctimes ni grans estralls, són ja indicatiu que la ciutat està a l'abast dels enemics. El 2 de novembre de 1937, dia de les ànimes, nou avions Savoia-Marchetti de l'Aviazione Legionaria Italiana carregats amb 12.600 kg de bombes descarregaren amb fúria sobre Lleida, i la capital de Ponent suportava el pitjor atac de la seva història contemporània. És des d'aleshores que a la nostra ciutat se la va anomenar la Gernika catalana, fet que l'agermanava amb la ciutat basca bombardejada el 26 d'abril d'aquell mateix any. Lleida es convertiria pocs mesos després en la porta d'entrada del feixisme a Catalunya, que la transformaria com a ciutat i com a societat.

Aquell migdia l'aviació feixista havia sortit de Sòria en direcció a la fàbrica electroquímica de Flix, però davant del gruix de núvols que cobrien el cel d'aquesta vila, van canviar el seu objectiu per Lleida.

Cinc minuts eterns i esfereïdors van modificar per sempre la seva fisonomia. Descarregaren bombes des de la plaça de Catalunya fins a Cappont, passant pel carrer Blondel, el carrer Major, el Canyeret i la Rambla Ferran. L'objectiu del bombardeig era trasbalsar la vida civil d'aquella ciutat encara republicana; per això, es produí a primera hora de la tarda, quan més gent circulava, quan moltes persones sortien i entraven del mercat de Sant Lluís i quan els nens i nenes encara eren a escola, una escola que havia estat emblema de l'escola moderna, el Liceu Escolar. Però a més, els avions, en vol ras, van metrallar les persones que corrien pels carrers i que cercaven desesperadament refugi. Com després ha succeït en tantes ocasions fins als

nostres dies, la població civil, dones, infants i persones grans, eren les principals víctimes d'una guerra que uns altres havien iniciat després d'un fracassat intent de cop d'estat.

En sentir notícies de la brutal agressió, Agustí Centelles, un dels primers fotoperiodistes moderns es traslladà a Lleida per captar-ne les conseqüències. Des de la matinada del dia 3, la seva càmera Leica fotografià la desoladora estesa de cadàvers de les víctimes del bombardeig que restava al terra del cementiri, entre xiprers i boira. També la desesperació i la incredulitat dels familiars i amics que hi eren per identificar-les. Després, i durant tot el dia, Centelles es traslladà als carrers del centre i en un segon carret capturà la desolació, les runes, la polseguera i el dolor despertat per l'atac. Més difícil va estar la seva identificació, ja que es va fer desaparèixer el llibre del Registre Civil. Una seixantena llarga d'alumnes del Liceu Escolar, mares i infants que esperaven a les portes del mercat de Sant Lluís perderen la vida però també els pares del Sígfrid: Amali Prim Seguí, i la seva esposa, Lola Padró i Rauret, que vivien al mateix edifici del Liceu Escolar, seu del Col·legi de Metges.

A finals de mes, un nou bombardeig, aquest sense conseqüències tan importants, va sacsejar la ciutat.

Amb la pèrdua definitiva de Terol, a inicis de març de 1938, s'iniciava l'ocàs de la República. El dia 27 ocupaven Fraga i aquell mateix dia Massalcoreig, l'exèrcit feixista havia arribat a Catalunya. Lleida va patir nous bombardejos a partir d'aquell jorn, i durant gairebé una setmana. La ciutat es va anar buidant i mentre uns en fugien, els altres cercaven alguna torre a l'horta on refugiar-se. Les tropes de l'Exèrcit del Nord que dirigia el general Fidel Dávila, i concretament l'exèrcit marroquí del general Yagüe, entraven a Lleida per la banda de Montagut i Serra Grossa, juntament amb la XIII Divisió del general Barrón. La defensa de la ciutat requeria en mans de Valentín González, *el Campesino*, al front de la 46a Divisió. Van ser tres dies de lluita fins que les tropes franquistes van penetrar a la ciutat pels carrers Alcalde Costa i Acadèmia, però també per la rambla

d'Aragó i Prat de la Riba. Finalment, a les cinc de la tarda del 3 d'abril el Tabor Sidi-Ifni-Sahara i la 4a Bandera prenen possessió del Castillo Principal, el Castell de Lleida, la Seu Vella.

En la seva retirada i per dificultar l'entrada dels franquistes, l'exèrcit republicà va calar foc a alguns edificis de la plaça Sant Joan i de la Sal, fent desaparèixer com a conseqüència els antics carrers Estereria i de la Pilota. Finalment, van fer volar també els ponts del Ferrocarril i de l'N-II. La línia de guerra quedaria fixada durant nou mesos pel Segre. El marge dret quedava en mans franquistes, mentre que els republicans es veien desplaçats cap a Cappont i la Bordeta, el marge esquerre.

Lleida havia quedat enterrada sota les runes. Gairebé el 90 % dels edificis s'havien vist afectats per algun tipus de desperfecte. La Paeria, en un estudi fet el 1939, va calcular que s'havien destruït totalment 110 edificis.

Una ciutat mig buida era una ciutat insegura. A més de l'ambient que sol acompanyar el desplaçament d'un exèrcit (saquejos, robatoris, prostitució, baralles...), l'exèrcit franquista es comportava com un veritable exèrcit d'ocupació. I tot seguit, arribà la repressió. El nombre de presoners civils es calcula en un miler entre les presons de Barbastre i Lleida als quals caldria sumar els soldats republicans fets presoners, que es concentraven a l'espera de la seva classificació en els camps de concentració de la Seu Vella, el Seminari Vell, la fàbrica Vilalta, el convent de les Penedides i el del Cor de Maria. Amb la qual cosa el nombre de presoners de la ciutat de Lleida, podria arribar als 6.000. Algú ha dit que en aquell moment el nombre de presoners i de persones lliures era molt similar.

Amb l'arribada del feixisme a la ciutat, es restituiria el culte catòlic impregnat d'un fort nacionalcatolicisme. El 12 d'abril es nomenava administrador de la diòcesi el doctor Manuel Moll i a Fonç es posava en marxa el Seminari. Sant Martí actuà com a única parròquia de la ciutat, encara que també s'habilitaren les de Sant Pau i la Sang.

Es multiplicaren els actes religiosos en honor *de los caídos por Dios y por España*, la qual cosa contribuí a exacerbar odis i venjances. Es posava en marxa el mecanisme de la delació, element repressor indispensable per a inspirar la por i desarticulació dels vençuts.

Tan sols dos dies després d'entrar a Lleida, el 5 d'abril, Franco va derogar l'Estatut d'Autonomia *en mala hora concedido por la República* i es va restablir la vella administració provincial amb la restauració de la Diputació, el Govern Civil i el Govern Militar.

Però la guerra no havia acabat. Els republicans llançaren sengles ofensives als caps de pont de Balaguer i Seròs per intentar rebaixar la pressió a les comarques al sud de l'Ebre i procurar recuperar les centrals hidroelèctriques del Pirineu. La lluita al Merengue ha esdevingut mítica pel gran nombre de baixes produït, especialment entre els nois més joves. La Batalla de l'Ebre, iniciada la nit del 24 al 25 de juliol de 1938 quan l'exèrcit republicà va passar aquest riu agafant els soldats desprevinuts, aviat va canviar de signe: en el moment que els franquistes van obrir les comportes dels pantans, a conseqüència del qual molts nois van morir ofegats i va deixar inacabat l'atac republicà. Els fracassos republicans a Vilanova de la Barca i al front del Segre van obrir la resta de Catalunya a l'exèrcit sollevant. El 23 de desembre trenquen el front. Del 6 al 7 de gener de 1939 els republicans abandonen Lleida. Al cap d'un mes, tot Catalunya està sota la bota feixista. Milers de catalans emprenen el camí de l'exili. Un d'ells serà en Sígfrid Prim.

L'exili de la Guerra Civil havia començat ja des dels primers moments de l'enfrontament, amb el que s'ha conegut com a exili blanc. Protagonitzat per aquells que se sentien amenaçats per la violència revolucionària dels primers mesos de guerra o que eren decididament profeixistes, en la zona lleial a la República; o bé que fugien de la repressió dels revoltats, a mesura que aquests anaven conquerint el nord de la Península. El degotall més gran, però, es produeix durant l'Ofensiva de

Catalunya (gener-febrer de 1939). En tres setmanes més de mig milió de persones travessen la frontera francesa. Poques setmanes abans de la fi de la guerra, l'informe Valière realitzat a petició del Govern francès estimava el 9 de març de 1939 la presència d'uns 440.000 exiliats a França, dels quals 170.000 eren dones, nens i ancians, 220.000 soldats i milicians, 40.000 invàlids i 10.000 ferits. Els testimonis que ens han quedat de les persones que travessaren la frontera en aquells dies és veritablement deplorable. Des de la demarcació de Girona, les principals rutes eren el pas pel coll del Pertús (la Jonquera), el coll dels Belitres (Portbou), el coll de Manrella (Agullana), el coll de Lli (la Vajol, lloc de pas de les màximes autoritats republicanes) i el coll d'Ares (Molló).

Sobretot en els primers mesos, una gran part dels fugits va ser internada als camps que el Govern francès de Daladier hi va habilitar, i que amb prou feines constaven de filats de pues a la vora del mar Mediterrani. Alguns d'aquests camps tenien unes condicions de subsistència deplorables com els d'Argelers, els Banys d'Arles, el Barcarès, Sant Cebrià i el Voló, a la Catalunya del Nord, el d'Agde a l'Erau, i el de Gurs al País Basc del Nord. En aquests primers mesos es va produir el retorn a l'Espanya franquista aproximadament de la meitat dels qui es van refugiar inicialment a França. A la tornada els esperaven els camps de concentració i, segons l'edat que tenien, complir amb el servei militar en els batallons disciplinaris de soldats o de penats, d'acord amb la classificació que rebien els presoners en els camps de concentració i distribució. Aquesta classificació depenia de la valoració que en feien les forces vives locals, alcalde, cap de Falange, comandament de la Guàrdia Civil i moltes vegades el sacerdot. Per contrarestar les valoracions negatives, calia reunir els famosos avals.

Els que van decidir quedar-se a França, que aviat va entrar en la Segona Guerra Mundial i a partir de 1940 va ser envaïda per les tropes de Hitler, la seva sort no va ser molt millor. Molts d'ells van ser obligats a enrolar-se en les companyies de

treballadors estrangers, o a combatre en l'exèrcit francès formant part de les tropes estrangeres. Els exiliats espanyols van lluitar principalment durant la Batalla de França el 1940; però també va haver-hi espanyols, especialment militants del PCE, lluitant a l'URSS des de 1941; altres exiliats enrolats en la Legió Estrangera francesa al nord d'Àfrica i en la resta dels escenaris d'aquesta guerra, com a combatents regulars. Així, destaquen els aproximadament 150 espanyols membres de la Segona Divisió Blindada del general Leclerc, que més tard formarien *La Nueve*; o participant en accions de la Resistència. Gairebé 9.000 republicans espanyols es van trobar també entre els qui van sofrir la deportació als camps de concentració nazis. Una cinquantena d'ells eren lleidatans.

PILAR PELEGRÍ TERRADO
Historiadora